

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal Of Social Sciences Institute

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

ISSN: 1302-6879

HAKEMLİ DERGİDİR

YIL/YEAR: 2016 SAYI/NUMBER: 31

MEVZÛ HADİSLERİN YAPISI VE KULLANIM YAYGINLIĞI*

Dr. Murat KAYA

ogretmenhalilim12@hotmail.com

Özet

Dinî ve içtimai hayatı yönlendirmeyi hedefleyen mevzû hadisler, yapısı ve yaygınlık ölçüsüyle İslâm toplumunun içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yapının da göstergisidir. Zira hangi zaman diliminde ne tür haberlere ihtiyaç duyulmuşsa veya toplumsal ilgi neye dönük ise uydurmalar onlara göre şekillenmiş ve geniş halk kitleleri bu tür söylentilerle yönlendirilmeye çalışılmıştır. Öyle ki münakaşanın artması, ekonomik ve siyasi gelişme veya gerilemeler uydurmaları - tetikleyen etmenler olmuştur. Muhtevasıyla peygamberî söylemden uzak olan ve yaygınlık ölçüsü ile de belli kesimlerle sınırlı olmayan mevzû hadisleri, içerik bakımından tanıtmak ve yaygınlık derecesini tebyin etmek araştırmamızın ana konusunu teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Mevzû hadis, mevzûât edebiyatı, sünnet, fedâil-i â'mâl

THE STRUCTURE OF MEWDU (FABRICATED) HADITHS AND FREQUENCY OF THEIR USAGE

Abstract

Mewdu (fabricated) hadiths aiming to direct the religious and social life also display the social and cultural structure of Islamic society where they occur frequently. Because whenever there was a need for a regulation or in the direction of the social interests, the mewdu hadiths were fabricated to direct the public at large according to these rumours. Even the increasing debate, economic and political development or decline were the factors that triggered the fabrication. The aim of this study is to define the content and the prevalence of hadiths which are far from being the prophetic saying and not limited to certain sectors of society.

Keywords: Mewdu hadiths, legislative literature, the Sunna, virtue of deeds

Giriş

Mevzû veya zayıf haberlerin; düşünce geleneğimize, sosyal veya dinî yaşantımıza nüfuz edip toplumsal hayatı yönlendirdiği üzücü bir gerçektir. Öyle ki pek çok sahih hadisin önüne geçerek gündem oluşturan ve yanlış bir telakkinin oluşumuna zemin hazırlayarak dinî anlayışı tahrif eden asılsız haberler, sahih sünnetin öğrenilip yaşanılmasına engel olmuş ve Müslümanlar arasındaki siyasi ve fikri ayrılıkları körükleyerek peygamber söylemini istismar etmiştir.

İçeriği itibarıyla itidalden uzak bir ümit veya korku ile inananları dinden soğutan uydurma haberler, hadise yönelik en tehlikeli hareket olmuş¹ ve din üzerinde yıkıcı bir tesir oluşturmuştur. Bundan ötürü ulemâ, mevzû hadisin durumunu tebyin etmeden onu nakletmeyi ittifakla haram saymış² ve Allah Resûlü'ne yalan isnad etmeyi de büyük günahlardan addetmiştir.³

Bu tür hadislerle hemhal oluştta belli kesimlerin adları daha fazla anılıyor olsa da tasavvuf, tefsir, kelam ve fıkıh gibi pek çok ana unsurun müntesibi de belli oranda bu vebalden nasiplenmiştir. Çalışmamız farklı açılardan asılsız haberleri tanıtmayı, ilgili rivayetlerin ayrışmalarını kolaylaştırmayı ve mevzû hadislerin yaygınlık ölçülerine temas etmeyi hedefleyen bir uğraştır.

* Bu makale, “*Mevzû Hadis Kültüründe Süfî Müellifler*” adlı doktora çalışmamızın bir bölümünden hazırlanmıştır.

¹ Abdullah Aydın, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, İstanbul, 1986, 165; Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, 2009, 65.

²İtr, Nureddin, *Menhecû'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs*, Dimeşk, 1981, 301; Kavukçi, Ebu'l-Mehâsin, *el-Lü'lü'ü'l Marsû' fî mâ lâ Asle Lehû ev Biaslihi el-Mevzû*, Thk., Fevâz Ahmed Zemirulî, Beyrut, 1994, 16; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Nuhbetu'l-Fiker fî Mustalahi Ehli'l-Eser*, Thk., Abdulhâmid b. Salih, Beyrut, 2006, 274; Yusuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, (Terc., Bünyamin Erul), İstanbul, 2011, 145; Kâsımî, Muhammed Cemalüddîn, *Kavâidu't-Tahdîs min Fumûni Mustalahi'l-Hadîs*, Thk., Muhammed Behçet el-Baytâr, Beyrut, 1961, 150.

³ İbn Hacer el-Askalânî, *a.g.e.*, 274; San'ânî, Muhammed b. İsmail, *Tavdihu'l-Efkâr li Mea'nî Tenkîhi'l-Enzâr*, Thk., Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Medine, Tsz., II, 88; İbn Arrâk, Ali b. Muhammed el-Kinânî, *Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbârî'-Şenîati'l-Mevzûa*, Thk., Abdulvehhâb Abdullatif-Abdullah Muhammed es-Siddîk, Beyrut, Tsz., I, 12; Fellâte, Ömer b. Hasen, *el-Vadû fî'l-Hadîs*, Dimaşk-Beyrut, 1981, I, 317.

1. Mevzû Hadislerin Yapısı

Mevzû hadisin yapısı üç temel dinamik üzerine kuruludur: Aykırılık, bozukluk ve ölçsüzlük. Mevzû haberin alametleri olarak da kabul edilen bu esaslar, rivâyetlerin tespitinde mevzûât yazarlarının başvurduğu temel kriterler olmuştur. Zira mevzûât müellifleri, ya rivâyetin senedindeki zaaflardan yola çıkarak ya da haberin lafız ve manasındaki usulsüzlüğü esas alarak ilgili tespitlerinde bulunmuşlardır.

1. Aykırılık: Rivâyetin Kur'an ve sünnetin sarahatine,⁴ şeri'atin asli kurallarına,⁵ akıl, his ve müşâhedeye,⁶ tarihi gerçeklere⁷ ve bilimsel verilere⁸ muhalif olması

⁴ Örneğin: "Zinadan doğan çocuk, cennete giremez." (Ali el-Kârî, *el-Masnû' fî Marifeti'l-Hadisi'l-Mevzû ve Huve el-Mevzûa'tu's-Suğrâ*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, Haleb, 1994, 204) rivayeti, Kur'an'ın "Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez." (Fâtır, 35/18) buyruğuna aykırıdır. "Adı Muhammed veya Ahmed olanın cehenneme girmeyeceği" rivayeti, "Cehennemden kurtuluş isim ve lakaplarla değil, ancak iman ve amel ile olur." anlamındaki sahih hadise aykırıdır. İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf fî's-Sahîhi ve'd-Daîf*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, Haleb, 1970, 57. Daha fazla örnek için bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, *a.g.e.*, 52, 69, 68, 71; Sehâvî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdisi'l-Mustehira ale'l-Elsine*, Thk., Abdullah Muhammed Sıddîk-Abdulvehhâb Abdullâtîf, Beyrut, 1979, 15, 37, 214; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidu'l-Mecmûa fî'l-Ehâdisi'd-Daîfeti ve'l-Mevzûa*, Thk., Rıdvan Câmî Rıdvan, Mekke, h.1415, I, 120; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâtî'l-Kubrâ*, Thk., Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ, Beyrut, 1986, 412, 431; İbnu's-Sıddîk, Ebu'l-Feyz Ahmed el-Ğumârî, *el-Muğîr ale'l-Ehâdisi'l-Mevzûâtî fî'l-Câmi'î's-Sağîr*, Beyrut, 1982, 17, 88, 110. Örneğin: "Size benden hadis olarak rivayet edilen doğru bir söz ulaştığında, ben söylememiş olsam dahi onukabul ediniz." (Zehebî, Osman b. Kaymaz, *Tertîbu'l-Mevzûât*, Thk., Kemal b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut, 1994, 68; Muhammed Dervîş el-Hut, *Esne'l-Metâlib fî Ehâdisi Muhtelifi'l-Merâtib*, Beyrut, 1983, 42.) rivayeti "Kim, bana kasıtlı olarak yalan isnadında bulunursa, yerini cehennemde hazırlasın." (Buhârî, İlim, 38, Muslim, Zühd 72; Ebû Dâvûd, İlim 4; Tirmizî. Fiten 70, İbn Mâce, Ahkâm, 6) şeklindeki mütevâtir habere muhaliftir. "Kim lağım suyunun aktığı yerden bir lokma veya bir ekmek parçası alır da, onun üzerinden pisliği suyla temizce yıkar, sonra da onu yerse, o daha karnına girmeden kendisinin günahları bağışlanır." (Şevkânî, *a.g.e.*, I, 204) tiksindirici bir yapıya sahip olan bu haber, İslâm'ın temizlik prensibine aykırılık arz etmektedir. Daha fazla örnek için bkz.: İbnu's-Sıddîk, *a.g.e.*, 110; el-Elbânî, Muhammed

2. Bozukluk: Haberin ürpertici saçmalıklar barındırması,⁹ alaya alınacak ifadeler içermesi¹⁰ ve lafzen veya manen peygamberî ifadeye yakışmaması

3. Ölçsüzlük: Küçük bir amele büyük bir mükâfat, ufak bir günaha da büyük bir vebal taksim etmesi¹¹

Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûâ ve Eseruha's- Seyyiu fi'l-Umme*, Riyad, 1992, I, 57.

⁵ Örneğin: "Size benden hadis olarak rivayet edilen doğru bir söz ulaştığında, ben söylememiş olsam dahi onukabul ediniz." (Zehebî, Osman b. Kaymaz, *Tertîbu'l-Mevzûât*, Thk., Kemal b. Besyûnî Zağlûl, Beyrut, 1994, 68; Muhammed Dervîş el-Hut, *Esne'l-Metâlib fi Ehâdisi Muhtelifi'l-Merâtib*, Beyrut, 1983, 42.) rivayeti "Kim, bana kasıtlı olarak yalan isnadında bulunursa, yerini cehennemde hazırlasın." (Buhârî, İlim, 38, Muslim, Zühd 72; Ebû Dâvûd, İlim 4; Tirmizî. Fiten 70, İbn Mâce, Ahkâm, 6) şeklindeki mütevâtir habere muhaliftir. "Kim lağım suyunun aktığı yerden bir lokma veya bir ekmek parçası alır da, onun üzerinden pisliği suyla temizce yıkar, sonra da onu yerse, o daha karnına girmeden kendisinin günahları bağışlanır." (Şevkânî, a.g.e., I, 204) tiksindirici bir yapıya sahip olan bu haber, İslâm'ın temizlik prensibine aykırılık arz etmektedir. Daha fazla örnek için bkz.: İbnu's-Sıddîk, a.g.e., 110; el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûâ ve Eseruha's- Seyyiu fi'l-Umme*, Riyad, 1992, I, 57.

⁶ Örneğin: "Allah'ın bir meleği vardır ki, iki kaşının arası beş yüz yıllık mesafe kadardır." (Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, 67) Bu rivayet akıl ve duyguya muhalif bir haberdır. Daha fazla örnek için bkz.: Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa*, 406-412; İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., 50, 51, 54, 78; el-Elbânî, a.g.e., I, 105, 110.

⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., 102; Şevkânî, a.g.e., I, 76, 82, 84, 86; Sehâvî, a.g.e., 17; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa*, 418; el-Elbânî, a.g.e., I, 78, 79; İbnu's-Sıddîk, a.g.e., 34, 112.

⁸ Örneğin: "Kabak yiyin, zira o akli artırır ve beyni büyütür." (Şevkânî, a.g.e., I, 208) Bilimsel olarak kabağın böyle bir faydasının olduğu bilinmemektedir. Daha fazla örnek için bkz.: Şevkânî, a.g.e., I, 83; İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., 52.

⁹ Örneğin: "Kim namazı terk edene bir lokma ile dahi yardımda bulunsa, sanki bütün nebileri öldürmüş gibidir." (Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, 177.) Bu rivayet bir lokmayı, bütün peygamberlerin katline denk tutarak ürkütücü bir tutarsızlık barındırmaktadır. Başka bir örnek için bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., 49, 50.

¹⁰ Örneğin: "Güneş ve ay cehennemde boğazlanan, böğüren iki öküz gibidir." Şevkânî, a.g.e., II, 565. Başka örnek için bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., 54, 99.

¹¹ Örneğin: "Ey Berire! Perşembe günü mescidi temizle. Zira kim mescidden göze batacak kadar bir çöpü çıkarırsa, bu onun için bin köle azad etmeye denktir." Şevkânî, a.g.e., I, 47; "Cünüplükten helal yolla yıkanan kimseye,

Herhangi bir haber, bünyesinde bu üç zaafattan en az birini barındırıyorsa, onu peygamberî bir ifade olarak kabul etmemek gerek. Çünkü gülünç ifade ve basit manalardan münezzeh olannebevî sözler, şer'î ve küllî kaidelerle uyumlu, lafzen ve manen düzenli ve ölçülü ifadelerdir.

Mevzûât edebiyatı eserleri incelendiğinde bazı uydurma hadislerin, hakikat dışı bir anlam taşıdıkları veya tahripkâr bir muhtevaya sahip oldukları gözlemlenmişse de bazılarının da akla veya nassa aykırı olmadıkları da görülmüştür. Dolayısıyla uydurma haberleri, içerdiği muhteva bakımından da üçe ayırmak mümkün olacaktır.

1. Manen bir gerçeği ifade edip İslâm'ın düsturlarıyla uyuşabilen uydurmalar

Çoğunlukla "*Emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker*" icra etme amacıyla ortaya çıkan bu tür haberler, özlü ifadeleri ve uyumlu söylemleriyle İslâm'ın ruhuna uygun bir yapı içerisindedirler. Örneğin: "*Kişi ameli ile bilinir, babası veya dedesi ile değil.*",¹² "*Dünya, ahiretin tarlasıdır.*",¹³ "*Cehd eden bulur.*",¹⁴ "*Cömert Allah'a, insanlara ve cennete yakındır.*",¹⁵ "*Hüküm çoğunluk içindir.*"¹⁶ ve "*Unutkanlık insanî bir vasıftır.*"¹⁷ gibi haberler bu kabilden sayılabilecek uydurma rivâyetlerdir.

İslâm, temel ihtiyaçlara cevap verebilecek bir kemâle sahip olmasına rağmen, iyi niyetlerle de olsa bu tür mevzû haberlere sığınılmasının nedenlerini şöyle sıralamak mümkün olacaktır:

- a. Bir temanın işlenişi veya kabulü adına Kur'an ve sünnetin verdiği bilgi ile yetinmeme ve sürekli daha fazlasını arama temayülü¹⁸

Allah Teâlâ ona beyaz inciden yüz köşk verir. Allah ona dökülen her damla suya karşılık bin şehid sevabı verir." Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, 175. Daha fazla örnek için bkz.: Şevkânî, *a.g.e.*, I, 189; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfûa*, 325.

¹² Gazzî, Ahmed b. Abdülkerim, *el-Ceddu'l-Hasîs fî Beyâni mâ Leyse bi Hadîs*, Thk., Fevâz Ahmed Zemirulî, Beyrut, 1997, 205.

¹³ Kermî, Zeynuddîn Merî b. Yusuf el-Makdisî, *el-Fevâidu'l-Mevzûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, Thk., Muhammd Lütfi es-Sabbâğ, Beyrut, 1998, 133.

¹⁴ Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfûa*, 326.

¹⁵ Ali el-Kârî, *a.g.e.*, 461.

¹⁶ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, Kahire, h.1351, I, 364.

¹⁷ Muhammed Dervîş el-Hut, *a.g.e.*, 335.

¹⁸ Örneğin, Abdullah b. Misvere Ebû Cafer el-Hâşimî, manası doğru, güzel sözler üretir ve bunları hadis diye uydurmuş. Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr

- b. Kendi liderine duyulan büyük ilgi ve sevginin bir sonucu olarak, tüm güzelliklerin Hz. Peygamber'den (s) çıktığı kanısı¹⁹
- c. İlk dönemlerde bir problem veya konu başlığı olarak değerlendirilen kimi sözlerin, sonradan çeşitli hatalar sonucunda hadis olarak değerlendirilmesi²⁰
- d. Hadis kelimesinin önceleri Hz. Peygamber'in (s) sözlerinin yanında kimi zâhidlerin sözleri için de kullanılması ve bu kullanımın başkalarına ait kimi sözleri de hadis kapsamına dâhil etmesi²¹
- e. Kur'an,²² sahih sünnet²³ veya Tevrat'ın²⁴ işlediği kimi haberlerin farklı formatlar üzerinde hadis olarak algılanması veya sahih bir rivâyete uydurma eklentilerin yapılması²⁵

Hadis uydurma işlemini tetikleyen bu durumların neticesinde pek çok atasözü,²⁶ darb-ı mesel,²⁷ selef,²⁸ hukema,²⁹ fukaha³⁰ veya

Ahmed b. Ali, *Târihu Medineti's-Selâm*, Thk., Beşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut, 2001, XI, 413.

¹⁹İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Kitâbu'l-Mevzûât*, Thk., Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1966, I, 42.

²⁰"*Nefsini bilen Rabbi'ni bilir*" rivayeti bu tür haberlerdendir. Detaylı bilgi için bkz.: Cağfer Karadaş, "Hadisçiler, Kelâmcılar ve Sufilerin Hadis Anlayışlarına İki Örnek", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI, Sayı: 6, Bursa, 1994, 261-263.

²¹Örneğin, Süfyânes-Sevrî (161/777), Abdullâh b. Mübarek (181/797) ve İbrahim b. Ethem (161/777) gibi zahidlere ait sözler, "*fulanın hadisi*" şeklinde de ifade ediliyordu. Sonradan ifadelerdeki "*fulan*" kelimesi düşünce söz, Hz. Peygamber'in (s) hadisi şeklinde yaygınlık kazanmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Abdullah Aydın, *a.g.e.*, 189-190.

²²Kavukçî, *a.g.e.*, 214.

²³İbnu's-Siddîk, *a.g.e.*, 46; Zerkeşî, Bedruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *et-Tezkire fi'l-Ehâdîsi'l-Muştehirâ*, Thk., Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, 1986, 174.

²⁴Ezherî, Muhammed Beşîr Zâfir, *Kitâbu Tahzîri'l-Muslimîn mine'l-Ehâdîsi'l-Mevzûâ alâ Seyyidi'l-Murselîn*, Mısır, 1903, 67; Sehâvî, *a.g.e.*, 149, 446; Muhammed Dervîş el-Hut, *a.g.e.*, 106.

²⁵"*Ben peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra hiçbir peygamber yoktur. Ancak Allah dilerse o başka!*" altı çizili kısım hadise yapılan uydurma bir eklentidir. Cevrekânî, Ebû Abdillâh el-Huseyn b. İbrahim el-Hemedânî, *el-Ebâtîl ve'l-Menâkîr ve's-Sıhhâh ve'l-Meşâhîr*, Thk., Abdurrahman b. Abdilcebbâr el-Feryevâî, Benârus, 1983, I, 120-121; İbn Arrâk, *a.g.e.*, I, 321; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, I, 279.

²⁶Aclûnî, *a.g.e.*, I, 270, II, 124.

sûflilere³¹ ait sözler, hadis olarak algılanmış veya kasıtlı olarak hadis diye lanse edilmiştir.³² Mevzûât edebiyatı bu tür yanlış anlayışlarla doludur. Akla ve İslâm'ın temel prensiplerine aykırılık arz etmeyen bu tür ifadeler, toplumsal kabulü daha hızlı olan ve ayıklanması daha güç olan söylemlerdir. Süreç içerisinde manası doğru ve kelimeleri de uyumlu olan bu tür rivâyetlere sağlam bir sened de inşa edilmişse bunların ayıklanması hayli zor olmuştur.

Bu tür haberler, İslâm'ın temel kaideleriyle ciddi tezatlar taşımamalarına rağmen, mevcut nassların yetersizliğini ima ederek bir noksanlık davası gündeme getirmeleri³³ ve kimi zaman da müminlere yeni sorumluluklar yükleyerek İslâm'ın kolaylık prensibini zedelemeleri nedeniyle ictimai zararları ciddi olmuştur.

2. Hakikat dışı anlamsız ve değersiz uydurmalar

İslâm muvazene üzere kurulu bir yaşam önerdiğinden, itidalli hareket ederek aşırılıklardan kaçınmak ve her hak sahibinin hakkına riâyet etmek dinin temel prensiplerinden olmuştur. Peygamberin hayatı baştan sona kadar denge üzere kurulmuş bir yaşantı iken mevzû rivâyetler, bu dengeyi ihlale yönelik girişimler olmuştur. Örneğin: "Kim mescitte dünya kelâmı konuşursa, Allah o kimsenin amelini kırk yıl kabul etmez."³⁴ "Âlimin mürekkebinden bir nokta, Allah katında yüz şehidin kanundan daha sevimlidir."³⁵ ve "Haram bir dinarı reddetmek, Allah katında yetmiş hacca denktir."³⁶ gibi haberler bu bağlamda değerlendirilebilecek rivâyetlerdir. Kulak tırmalayıcı, zihin yorucu ve rahatsızlık verici bir özelliğe sahip olan bu tür haberler,³⁷ düşük seviyeli basit anlamlar ihtiva ettiklerinden onların incelenmesi dahi tahammül sınırlarını zorlamaktadır.

²⁷ Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa*, 142, 255; Muhammed Dervîş el-Hut, *a.g.e.*, 315.

²⁸ Kermî, *a.g.e.*, 122; Kavukçî, *a.g.e.*, 58, 66, 73, 183; Ğazzî, *a.g.e.*, 48; Ezherî, *a.g.e.*, 47.

²⁹ Sehâvî, *a.g.e.*, 389; Ezherî, *a.g.e.*, 53; Kavukçî, *a.g.e.*, 172.

³⁰ Ğazzî, *a.g.e.*, 42; İbnu's-Sıddîk, *a.g.e.*, 40, 49; Aclûnî, *a.g.e.*, I, 364.

³¹ Kavukçî, *a.g.e.*, 73; Muhammed Dervîş el-Hut, *a.g.e.*, 267; İbnu's-Sıddîk, *a.g.e.*, 16; Ezherî, *a.g.e.*, 47.

³² İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, I, 40-41; Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebîbekr, *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Thk., Muhammed b. Riyâd el-Ahmed, Beyrut, 2011, 233-234.

³³ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, 39.

³⁴ Ali el-Kârî, *a.g.e.*, 325.

³⁵ Ali el-Kârî, *a.g.e.*, 358.

³⁶ Şevkânî, *a.g.e.*, I, 189.

³⁷ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, I, 103.

Denge, itidal ve ölçüden nasibini almamış bu tür ifadeler, İslâm'ın ümit ve korku dengesini tahrip etmiş, sünnetin kıymetine hâlel getirmiş ve bir amele hak ettiğinden daha fazla ehemmiyet vererek daha faziletli amellerin hakkına riâyetsizlik göstermiştir.³⁸ Bunun sonucunda kimi üstün meziyetli ameller, basit işlemlere feda edilebilmiştir.³⁹ Zındıklar İslâm'ın insicamını bozmak, kıssacılar müminlerin duygularıyla oynayarak onlardan bağış toplamak ve kimi menfaat düşkünüleri de maddi arzularına ulaşmak gayesiyle⁴⁰ bu uydurmalarla başvurmuşlardır.

Usûl ve dinî kaidelere ters olan bu tür söylemlere karşı, *"Senedi güneş gibi dahi olsa batıldır."*⁴¹ şeklinde bir refleks geliştirmek gerekirken ilgili rivâyetler, kabullerine dönük kimi zorlamalarla halk arasında hadis diye yaygınlık kazanmıştır. Bu da İslâm toplumunun ilmî seviyesinin bir gösterimi ve kabulde aklın devre dışı kalışının bir ispatıdır. Ayrıca bu durum, Peygamber (s) mirasının düştüğü elem verici durumu da ortaya koymaktadır.

Suyûtî'nin ifade ettiği üzere, konuyu İbnü'l-Cevzî'nin şu veciz sözüyle tamamlamak uygun olacaktır: *"Akla uymayan, nakle muhâlif ve İslâm'ın prensiplerine zıt bir hadis görürsen, bil ki o mutlaka mevzûdur."*⁴²

3. Tahripkâr bir yapıya sahip olup İslâm'ın özüne aykırı ve zararlı uydurmalar

Sünnetin temel hedefi, ilahi muradın doğru anlaşılmasına zemin hazırlamaktır. Allah Resûlü (s), yaşamı boyunca bunun mücadelesini vermiş ve bu yönde inananlara sağlam bir miras bırakmaya büyük gayret göstermiştir. Tarihi süreç içerisinde Peygamber'in (s) bu niyetini akamete uğratma adına pek çok girişim mevzû bahis olmuşsa da asılsız haberler, dini doğru anlamının önündeki en önemli engellerden biri olmuştur. Örneğin: *"Kadınlara danışın fakat tersini icra edin."*,⁴³ *"Kadına itaat etmek pişmanlıktır."*,⁴⁴ *"Az başarı, çok ilimden daha hayırlıdır."*⁴⁵ ve

³⁸ Örneğin: *"Bir saat tefekkür, bir sene ibadetten daha hayırlıdır."* Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, 82.

³⁹ Detaylı bilgi için bkz.: Karadâvî, *a.g.e.*, 195.

⁴⁰ Örneğin, keşkül yemenin cinsel arzuyu artıracığını ifade eden rivayet, keşkül satıcısı Muhammed b. el-Haccâm tarafından uydurulmuştur. Şevkânî, *a.g.e.*, I, 223; Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, 131.

⁴¹ Şehâvî, *a.g.e.*, 410.

⁴² Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, 230.

⁴³ Şehâvî, *a.g.e.*, 248.

⁴⁴ Şevkânî, *a.g.e.*, I, 167.

⁴⁵ Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, 131.

"*Fakirlik iftiharımdır.*"⁴⁶ gibi mevzû haberler, dini doğru anlamayı zorlaştırarak inananlarla inançları arasında kalıcı engeller oluşturmuştur.

Şöyle ki Kur'an ve sünnet, üstünlüğü takvaya bağlayarak müminler arası eşitliği esas almışken⁴⁷ mevzû haberler, bu esası zedeleyerek siyasi düşüncüyü dinin önüne geçirmiş, mezhep taassubunu körüklemiş⁴⁸ ve milliyetçilik duygularını da depreştirerek⁴⁹ Müslümanlar arası ittihamı örselemiştir. Abbasî ve Emevî hükümlerliliği arasındaki karşılıklı üstünlük iddialarına mesnet olan asılsız haberler⁵⁰ ile Arapça veya Farsça'nın üstünlüğüne dair uydurmalar⁵¹ inananları birbirine düşürmüş ve İslâm'ın eşitlik prensibine halel getirmiştir. Kaynağını isrâiliyattan alan pek çok bid'at ve hurafe, mevzû hadisler aracılığıyla müslümanca yaşamaya dâhil olmuş⁵² ve İslâm kültür ve medeniyetini etkisi altına alarak var olan ahengi yıpratmıştır.

Netice olarak, taşıdığı mana ile problemli bir durum arz eden haberler, metin tenkid faaliyetleriyle, mana bakımından dinî veya aklî esaslarla uyumlu görülen rivayetler de sened tenkid işlemleriyle ayıklanmalıdır.

2. Mevzû Hadislerin Kullanım Yaygınlığı

Sağlam esaslar üzerine sabit kalarak ilgili mücadeleyi verenler olduğu gibi, çeşitli sapmalar göstererek bu unsurlardan ayrılanlar da olmuştur. Biz burada özverili çabaları ve sağlam duruşlarıyla İslâm kültür medeniyetine hizmet sunan şahsiyet veya akımları tenzih ederek, mevzu haberlerin yaygınlığına temas etme adına hadis

⁴⁶ Sehâvî, *a.g.e.*, 300.

⁴⁷ Hucurat, 49/13.

⁴⁸ Makdîsî, Muhammed b. Tâhir, *Kitâbu Tezkireti'l-Mevzûât*, Thk., Muhammed Emin el-Hâncî el-Kıtbî, Mısır, h.1323, 111; Kermî, *a.g.e.*, 141-142.

⁴⁹ Örneğin: "*İnsanların en hayırlısı Araplardır...*" İbn Arrâk, *a.g.e.*, II, 36; Şevkânî, *a.g.e.*, 508. "... Zenci kimse ancak karnı ve ferci için yaşar." Şevkânî, *a.g.e.*, II, 509. "*Türk'ün zulmü olsun, Arap'ın adaleti olmasın.*" Ali el-Kârî, *el-Masnû'*, 88.

⁵⁰ Şevkânî, *a.g.e.*, II, 505-506.

⁵¹ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, I, 110-112; Şevkânî, *a.g.e.*, I, 279, II, 400, 508; İbn Kayyim el-Cevziyye, *a.g.e.*, 59.

⁵² "*Karga, baykuş, köpek veya eşeğin sesini duyduğumuzda hayır olsun hayır olsun deyin.*" Muhammed Derviş el-Hut, *a.g.e.*, 139; "*Her bid'at delalettir. Ancak ibadetteki bid'at müstesna.*" Kavukçî, *a.g.e.*, 140. Daha fazla örnek için bkz.: Kavukçî, *a.g.e.*, 36; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, 91; Zehebî, *a.g.e.*, 111; İbn Kayyim el-Cevziyye, *a.g.e.*, 140.

uydurma işlemleriyle hemhal olan bazı müellif veya kesimlere değineceğiz.

İlk asırdan bu yana Müslümanların maruz kaldığı en büyük musibetlerden biri de, ümmetin çoğunluğunun etkisinde kaldığı zayıf veya mevzû haberlerin yaygınlığıdır. Çünkü bu tür haberlerle iştigal, ümmet arasında itikadî ve amelî olarak büyük fitnelere neden olmuştur.⁵³ Muasır hadis âlimlerimizden Nâsırüddin el-Elbânî'nin (1420/1999): "*Münekkid hadis âlimleri dışında mevzû hadislerle iştigal etmeyen ulemâ yok gibidir.*"⁵⁴ şeklindeki serzenişi, mevzû hadisle hemhal olmada geline noktaı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kimi münekkid hadis ulemâsının dahi kendilerini aşırı zayıf veya uydurma rivâyetlerden alıkoyamadıklarına şahit olmak, mevzû hadisin yaygınlığının yukarıdaki tespitin fevkinde olduğunu göstermektedir.

Özellikle âdâb ve ahlak konularında aşırı zayıf veya mevzû haberleri, konunun işlenişine dâhil kılarak onlarla muradını pekiştirmek, alanın en mütehassısları olarak bilinen münekkid muhaddislerin dahi zaaflarından olmuştur. Maalesef onlar da kimi anlatımlarını mevzû haberden arındıramamış ve çeşitli şekillerde uydurma haberlerden istifade yoluna gitmişlerdir. Örneğin, Bağdat'ta uzun süre vaizlik görevinde bulunan⁵⁵ ve vaazda güçlü bir meleke sahibi olan İbnü'l-Cevzî,⁵⁶ mevzûât edebiyatının en etkili şahsiyeti olmasına rağmen, ahlak ve âdâbı konu edinen kimi eserlerinde mevzû hadise yer vermiştir.⁵⁷ IX. Yüzyılın en önemli müctehidi olarak kabul

⁵³ el-Elbânî, *a.g.e.*, I, 47.

⁵⁴ el-Elbânî, *a.g.e.*, I, 47.

⁵⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Thk., Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve bşk., Beyrut, 1984, XXI, 368.

⁵⁶ İbnü'l-Cevzî, *Saydu'l-Hâtır*, Thk., Abdulkadir Ahmed Atâ, Beyrut, 1992, I, 17.

⁵⁷ Örneğin, "*Dünya ve ahirette en faziletli olan en akıllı olandır.*" İbnü'l-Cevzî, *Zemmu'l-Hevâ*, Thk., Halid Abdullatif, Beyrut, 1998, 25; a.mlf., *Kitâbu'l-Mevzûât*, I, 176; Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebîbekr, *el-Leâliu'l-Masnûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, Beyrut, Tsz., I, 128. "*Kıyamet günü insanlar, akıllarına göre muamele göreceklerdir.*" İbnü'l-Cevzî, *Zemmu'l-Hevâ*, 26; a.mlf., *Kitâbu'l-Mevzûât*, I, 174; İbn Arrâk, *a.g.e.*, I, 203. "*Allah bin ümmet yarattı. Bunların altı yüzü denizde dört yüzü karadadır.*" İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi-Târîhi'l-Mulûki ve'l-Umem*, Thk., Muhammed Abdulkadir Atâ-Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, 1995, I, 170; a.mlf., *Kitâbu'l-Mevzûât*, III, 14; İbn Arrâk, *a.g.e.*, I, 190. "*Allah akıllı yarattığında ona dön dedi. O da döndü. Sonra gel dedi. O da geldi. Yüce Allah buyurdu ki: İzzetine yemin olsun ki, senden daha güzelini yaratmadım. Seninle verir, seninle alır ve seninle cezalandırırım.*" İbnü'l-Cevzî, *Ahbâru'l-*

edilen⁵⁸ ve kendi zamanında hadisi en iyi bilen olarak vasıflandırılan⁵⁹Suyûtî, *el-Leâliü'l-Masnûa*, *Taakkubâtü's-Suyûtî* ve *Tahzîrü'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs* gibi pek çok mevzûât edebiyatı eserini kaleme almasına rağmen, diğer eserlerinde pek çok mevzû hadise yer verme ve hadis konusunda gevşek davranmakla tenkid edilmiştir. Nitekim o da *el-Leâliü'l-Masnûa* adlı eserinde, mevzû olduklarını beyan ettiği pek çok haberi öteki çalışmalarında delil olarak kullanmıştır.⁶⁰ Ayrıca hadiste imâm olarak kabul edilen ve muhaddislerin kendisinden hadis öğrenmek için İsfahân'a akın ettikleri,⁶¹Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (430/1038), başta *Hilyetü'l-Evliyâ* olmak üzere pek çok eserinde uydurma rivâyetlerle teşriki mesaide bulunması⁶² hadis ulemâsının mevzû haberle iştigallerinin ipuçlarıdır.

Bunların yanında Kur'an'ın doğru anlaşılmasını dert edinip ilahi muradı müminlere açıklamaya çalışan tefsir kitaplarında, "Kim şu sûreyi okursa..." şeklinde başlayıp akabinde ölçsüz vaatlerin

Ezkiyâ, Thk., Bessâm Abdulvehhâb el-Câbî, Beyrut, 2003, 33; a.mlf., *Kitâbu'l-Mevzûât*, I, 174; Ali el-Kârî, *el-Masnû*, 62-63.

⁵⁸ Halit Özkan, "Süyûtî" *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010, 189.

⁵⁹ Suyûtî, *Miftâhu'l-Cenne fi'l-İ'tisâmi bi's-Sünne*, Thk., Mustafa Â'sûr, Riyad, Tsz., Muhakkik Muk., 8; Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşhâr-ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arabi ve'l-Musta'rabîn ve'l-Muşteşrikîn*, Beyrut, 2002, X, 76.

⁶⁰ Örneğin, *el-Leâliü'l-Masnûa*'da mevzû olarak değerlendirdiği "Kaplari yıkayıp avluyu temizlemek zenginlik vesilesidir." rivayetini *el-Câmiu's-Sağîr*'de sahih olarak tahlil eder. Bkz.: Suyûtî, *el-Leâliü'l-Masnûa*, II, 4; Munâvî, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmiî's-Sağîr*, Beyrut, 1972, IV, 402; Farklı örnekler için bkz.: İbnu's-Siddîk, a.g.e., 6, 11, 13, 20, 29, 32, 40, 55, 91, 120, 121; Ayrıca Hz. Peygamber'in (s) doğumu esnasında meydana geldiği ifade edilen pek çok asılsız habere genişçe yer vermesi de bu durumun örneklerindendir. Suyûtî, *Hasâisu'l-Kubrâ*, Thk., Muhammed Halil Herâs, Ysz., Tsz., I, 9-11, 113-132; Yusuf Şevki Yavuz, "el-Hasâisü'l-Kubrâ", *DİA*, XVI, İstanbul, 1997, 277; Bünyamin Erul, "Uydurma Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru", İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyumu, TDV Yay., 2001, 432.

⁶¹ Osman Türer, "Ebû Nuaym el-İsfahânî", *DİA*, X, İstanbul, 1994, 202.

⁶² Zehebî, Ebû Nuaym için şunları söyler: "*Hilye'nin sahibi, zikrinin hayâ gerektireceği çirkin hurâfeler anlatır.*" "*Ebû Nuaym, güvenilir bir âlim olmasına rağmen durumlarını tebyin etmeden eserlerinde mevzû hadis rivayet ederdi.*" Zehebî, *Siyer*, XI, 255; XVII, 461.

sıralandığı uydurma haberlerin boy göstermesi⁶³ mevzû haberlerin tefsir alanındaki yaygınlığını gözler önüne sermektedir. Öyle ki, tefsir kaynaklarındaki isrâiliyat ve mevzûât bağlamındaki haberlerin, özel çalışma konusu olup ve bu alanda müstakil eserlerin kaleme alınması⁶⁴ da mevzû haberlerin nüfuz gücünü ortaya koymaktadır.

İlk dönem inananlarının taşıdığı sağlam verilerle yetinme hassasiyeti, yaygın bir şekilde sonraki dönemlerde zedelenmiştir. Maalesef kimi muhaddis ve müfessirler gibi kelâmî ve fikhî birçok mezhep savunucusu da iddialarının haklılığını ispatlama adına uydurma hadislere müracaat etmiştir.⁶⁵ Dolayısıyla mevzû hadisle iştilal, sadece zâhid ve sûfilere özgü bir durum olmayıp diğer alan müntesiplerini de kapsayan bir durumdur.

Özellikle tergîb ve terhîbi konu edinen hadislerin rivâyetinde müsamahalı davranılmış ve durumları belirtilmeden uydurma haberler temalara delil kılınmıştır.⁶⁶ “Bize Nebi’den (s); helal, haram ve hükümler hakkında bir haber rivâyet edildiğinde senesinde titiz davranırdık. Fakat amellerin faziletleri, sevap, ceza, mubah ve dualar ile ilgili bir haber rivâyet edildiğinde isnadında müsamahakâr davranırdık.”⁶⁷ ifadesi bu durumun açık beyanıdır. Dolayısıyla fedâil-i â’mâl konusunda zayıf hadislere ruhsatın verilmesi, mevzû hadislerin kullanım yaygınlığına da vesile olmuştur. Öyle ki uydurma rivayetlerle iştilal, fedâil-i â’mâlî konu edinen çalışmaların genel

⁶³ Örneğin, “Geceleyin namazı çok olanın, gündüzün yüzü güzel olur.” Zemahşerî, Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvil fî Vucûhi’t-Te’vîl*, Thk., Halil Memûn Şeyhâ, Beyrut, 2009, 1181; Ali el-Kârî, *el-Masnû’*, 192; Sehâvî, *a.g.e.*, 425; Muhammed Dervîş el-Hut, *a.g.e.*, 306. “Allah, İze’s-şemsü küvvirat sûresini okuyan kimseyi amel defterlerinin açıldığı kıyamet gününde onu mahcup olmaktan korur.” Zemahşerî, *a.g.e.*, 1184; Beydâvî, Nâsiruddîn Ebu’l-Hayr, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, Thk., Muhammed Abdurrahman el-Mergişlî, Beyrut, Tsz., V, 291. Farklı örnekler için bkz.: Zemahşerî, *a.g.e.*, 1189, 1191, 1193; Beydâvî, *a.g.e.*, V, 302, 304, 306.

⁶⁴ Örneğin, Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *el-İsrâiliyât ve’l-Mevzûât fî Kutubi’t-Tefsîr*, Kahire, h.1408; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat*, İstanbul, 2000.

⁶⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *a.g.e.*, 50; Mehmet Hayri Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara, 2010, 138.

⁶⁶ Munzirî, Ebû Muhammed Zekiyuddîn, *et-Tergîb ve’t-Terhîb*, Thk., Ebû Suhayb el-Kermî, Riyad, Tsz., 23-24.

⁶⁷ Hakîm en-Neysâbüri, Muhammed b. Abdillâh, *el-Mustedrek ale’s-Sahîhayn*, Mustafa Abdilkâdir Atâ, Beyrut, 2002, I, 666.

zaafıdır. Özellikle ana teması ahlak olan tasavvuf mevzû haberlerin yaygınlığı için mümbit bir alan olmuştur.⁶⁸

Öteden beri cazibe merkezi olmaya devam eden mevzû hadisler, yapı itibarıyla dikkat çekici haberler olduğundan mürşitlerin çoğunun sermayesi olmuştur.⁶⁹ Heyecan verici ve ilgi çekici rivâyetleri halka anlatma arzusu ağır basmış⁷⁰ ve insanları hayra teşvik etmek için her türlü yol meşru görülmüştür.⁷¹

Uydurma haberler, günümüzde dahi vazgeçilmez istismar malzemeleri olmaya devam etmektedir. Gerek vaaz kürsülerinde ve gerekse kimi yerel veya ulusal programlarda pek çok uydurma haberin kullanıldığına şahit olmak bu durumun göstergelerindendir.⁷² Dolayısıyla mevzû hadislerle hemhal olma, geçmişe özgü bir vakıa olmayıp günümüzde de yaygınlığını devam eden bir durumdur. Yusuf el-Karadâvî, mevzû haberlerin günümüzdeki yaygınlığına dair serzenişini şu ifadeleriyle dile getirmektedir: “Birçok İslâm memleketinde bulunan mescitlerdeki hatipler ile vaizlerden çoğunun

⁶⁸Örneğin, çeşitli uydurma rivâyetlerin, günümüz tasavvufi çalışmalarında da kullanıldığına şahit olmak, mevzû haberden uzak durma işinin pek ehemmiyete alınmadığının da göstergesi olmuştur. Örneğin pek çok mevzûât eserinde uydurma olarak beyan edilen, (Sehâvî, *a.g.e.*, 373; İbn Arrâk, *a.g.e.*, I, 148; Fettenî, *a.g.e.*, 30; Muhammed Derviş el-Hut, *a.g.e.*, 274; Zerkeşî, *a.g.e.*, 135.) “Ben ne yere ne de göğe sığarım, fakat mümin kulunun kalbine sığarım.”, haberi Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvufî Kalb* adlı yazısında kudsi hadis olarak takdim etmektedir. Bkz.: Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Mes’eleleri*, İstanbul, 1997, 134. Yine mevzûât literatüründe uydurma olarak tespit edilen “Küçük cihaddan büyük cihada döndük. Büyük cihad da kalp mücâhedesidir.” (Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfûa*, 211, 212; Irâkî, Zeynuddîn el-Hâfız, *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-Ahbâr*, Thk., Ebû Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd, Riyad, 1995, II, 709.) ve “Nefsini bilen Rabbi’ni bilir.” (Sağânî, *Mevzûâtü’s-Sağânî*, (ed-Durru'l-Multekât fî Tebyîni'l-Ğalat ve Nefyi'l-Lağat ile birlikte), Thk., Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Beyrut, 1985, 9; Sehâvî, *a.g.e.*, 419; Fettenî, Muhammed Tâhir b. Ali, *Tezkiretü'l-Mevzûât fi'l-Ehâdisi'l-Merfûât*, Hindistan, Tsz., 11; Ğazzî, *a.g.e.*, 232) gibi haberleri Ebu'l-Alâ Afîfî, *Tasavvuf İslâm’da Manevî Hayat* adlı eserinde hadis olarak takdim etmektedir. (Afîfî, Ebu'l-Alâ, *Tasavvuf İslâm’da Manevî Hayat*, (Terc.: Ekrem Demirli - Abdullah Kartal), İstanbul, 2012, 125, 133, 137.)

⁶⁹Karadâvî, *a.g.e.*, 177.

⁷⁰Karadâvî, *a.g.e.*, 193.

⁷¹Enbiya Yıldırım, “İbnu'l-Cevzî’nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/1, Sivas, 2006, 122.

⁷²Erul, *a.g.m.*, 428.

afeti, onların geceleyin odun ile birlikte yılanları da toplayan (hâtibulleyl) kimseler gibi olmalarıdır. Onların kastı; sahih ve hasen bir senedi olmasa bile, halkı harekete geçirecek hadisleri aktarmaktır. Öyle ki neredeyse bulunduğum her cuma hutbesinde veya her vaaz dersinde zayıf hadislerden, hatta çok zayıflarından, bazen de uydurmalarından bir demet hadis muhakkak işitmişimdir.”⁷³

Cehaletin yaygınlığı, tahlil ve tenkidin yetersizliği, sahih delil bulamayınca sakime sığınma teşebbüsü, fırkaların haklılıklarını ispatlama ihtiyacı, rivâyeti kurtarma çabalarının yaygınlığı ve kimi uydurma rivâyetlerin aşırı güven duyulan kaynaklarda yer edinmesi gibi sebepler, çetin çabalara rağmen mevzû haberlerin gündemden düşmesine engel olmuş ve etki alanını genişletmiştir.

Her ne olursa olsun sağlam temeller üzerine kurulmamış, dayanakları çürük olan ve İslâm’ın temel prensipleriyle de barışık olmayan rivâyetleri reddetmek elzem bir duruştur. Çünkü hadis nakletmek peygamber adına konuşmaktır. Dolayısıyla İslâmî kaygı taşıyan her müellif, ifadelerinde hadise yer verdiğinde gerekli incelemeleri yaparak titiz davranmayı kendisine görev addetmelidir. Zira temelleri sağlam olmayan rivâyetler üzerine kimi unsurları inşa etmek sağlıklı oluşumlara engeldir.

Allah, dinini tamamlayıp nimetini kemâle erdirmiş,⁷⁴ Allah Resûlü de kendi adına yalan beyanda bulunanları cehennem ile tehdit etmiştir.⁷⁵ Kur’an ve sünneti en iyi anlayan ve yaşayan nesil olan sahâbîler de işin vahametinin ve kendi hassasiyetlerinin gereği olarak “Gökyüzünden aşağı düşmeyi Allah Resûlü (s) adına yalan söylemeye tercih etmişlerdir.”⁷⁶ Bu durumların birer gereği olarak inananlara düşen, sorumluluklarını artırmadan kendilerine intikal ettiği kadarıyla dinin asli emirleriyle yetinmeleri ve asla mevzû hadislere başvurarak yeni arayışlar içerisine girmemeleridir. Kullanımı gerekli olan ve de manen bir hakikati ifade eden herhangi bir sözü, hadis olarak ifade etmemeli onu bir deyim, atasözü, vecize veya güzel söz olarak sunmakla yetinmelidir.

⁷³Karadâvî, a.g.e., 184.

⁷⁴ Mâide, 5/3.

⁷⁵Buhârî, İlim, 38; Muslim, Zühd, 72; Ebû Dâvûd, İlim, 4; Tirmizî, Fiten, 70; İbn Mâce, Ahkâm, 6.

⁷⁶ İbn Adî, Abdullah el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafâi’r-Ricâl*, Thk., Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavviz, Beyrut, Tsz., I, 93.

Sonuç

Mehmet Akif'in "şeriatın kanına girmek"⁷⁷ şeklinde tabir ettiği mevzû hadisler; muhteva bakımından Kur'an, sünnet ve akıl gibi dinin temel referanslarıyla aykırılık, basit lafız ve manalarıyla peygamberî ifadeye yakışmayan bozukluk ve amel karşılında taksim ettiği dengeden uzak va'd ve tehditleri ile de ölçsüzlük gibi yapısal vasıflara sahip haberlerdir. İslâm'ı Kur'an ve sahih sünnet denkleminde çıkarmak suretiyle toplumda sorunlu bir anlayışın oluşumuna zemin hazırlayan bu tür haberler, Müslümanlarda düşünce problemini tetikleyen unsurlardır.

Her ne kadar mevzû hadisler, büyük emekler ile tespit edilip çoğunlukla kaynaklarda kayda geçirilmişse de hassasiyetlerin azlığı veya ilmî yetersizlik gibi nedenlerden ötürü bu tür haberler sözlü ve yazılı pek çok irşad faaliyetinde boy göstermektedir.⁷⁸ Bu sonuç, dini yalanla deforme etmeye dönük tehlikeli bir gidişat olup muhaddislerin ilgili çabalarını akamete uğratmış ve dinin ruhunu zedeleyerek insicamı lekelemiştir.

Mevzû haberlerle iştiğal sadece belli kesim veya şahısların işi değil, pek çok müellif veya akımın da uğraşısıdır. Örneğin, mevzû hadislerin ayıklanmasına dair eser kaleme almış kimi mevzûât müelliflerinin dahi (özellikle fedâil-i â'mâl konusunda) asılsız haberlerle iştiğallerine şahid olmak bu durumun kanıtıdır.

Kaynakça

ACLÜNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Mektebetu'l-Kuds, Kahire, h.1351.

AFÎFÎ, Ebu'l-Alâ, *Tasavvuf İslam'da Manevî Hayat*, (Terc.: Ekrem Demirli - Abdullah Kartal), İz Yay., İstanbul, 2012.

ALÎ el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbârî'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâtî'l-Kubrâ*, Thk., Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1986.

⁷⁷ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Ankara, 2009, 259.

⁷⁸ Örneğin, kırmızı güllerin, peygamberî anma aracı olarak kullanılmasında da uydurma rivayetlerin etkisinin olduğu bilinmektedir. "Kırmızı gül, Peygamber'in terinden yaratılmıştır." Sağânî, a.g.e., 12. "Kırmızı güllü koklayıp da bana salavat getirmeyen bana cefa etmiştir," Sağânî, a.g.e., 12. "İsra gecesi semaya çıkarıldığımda, yeryüzüne benim terim düştü ve gül ondan yetişti. Benim kokumu almak isteyen gül koklasın." Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfû'a*, 361.

-----, *el-Masnû' fî Marifeti'l-Hadîsi'l-Mevzû ve Huve el-Mevzûâtü's-Suğrâ*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, el-Matbûa'tu'l-İslamiyye, Haleb, 1994.

AYDINLI, Abdullah, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadîs*, Seha Yay., İstanbul, 1986.

BEYDÂVÎ, Nâsiruddîn Ebu'l-Hayr, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Thk., Muhammed Abdurrahman el-Mergîşlî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî – Müessesetu't-Târihi'l-Arabî, Beyrut, Tsz.

CEVREKÂNÎ, Ebû Abdillâh el-Huseyn b. İbrahim el-Hemedânî, *el-Ebâtîl ve'l-Menâkîr ve's-Sıhhâh ve'l-Meşâhîr*, Thk., Abdurrahman b. Abdilcebbâr el-Feryevâî, İdâretu'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, Benârus, 1983.

ELBÂNÎ, Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletu'l-Ehâdîsi'd-Dâife ve'l-Mevzûâ ve Eseruha's- Seyyiu fî'l-Ummeh, Mektebetu'l-Mea'rif*, Riyad, 1992.

ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat*, Hece Yay., Ankara, 2009.

ERUL, Bünyamin, "Uydurma Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru", İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyumu, TDV Yay., 2001.

EZHERÎ, Muhammed Beşîr Zâfir, *Kitâbu Tahzîri'l-Muslimîn Mine'l-Ehâdîsi'l-Mevzûâ alâ Seyyidi'l-Murselîn*, Matbâtu Cerideti'r-Râvî, Mısır, 1903.

FELLÂTE, Ömer b. Hasen, *el-Vadu fî'l-Hadîs*, Mektebetu'l-Gazzâlî – Müessesetu Menâhili'l-İrfân, Dimaşk- Beyrut, 1981.

FETTENÎ, Muhammed Tâhir b. Ali, *Tezkiretu'l-Mevzûât fî'l-Ehâdîsi'l-Merfûât*, İdâretu't-Tîba'ati'l-Munîriyye, Hindistan, Tsz.

ĞAZZÎ, Ahmed b. Abdulkarim, *el-Ceddu'l-Hasîs fî Beyânî mâ Leyse bi Hadîs*, Thk., Fevvâz Ahmed Zemirulî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1997.

HAKÎM en-Neysâbü'rî, Muhammed b. Abdillâh, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, Mustafa Abdilkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

HATÎB el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Târihu Medineti's-Selâm*, Thk., Beşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2001.

HUT, Muhammed Dervîş, *Esne'l-Metâlib fî Ehâdîsi Muhtelifi'l-Merâtib*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1983.

İBN ADÎ, Abdullah el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, Thk., Adil Ahmed Abdulmevcud – Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz.

İBN ARRÂK, Ali b. Muhammed el-Kinânî, *Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şenîati'l-Mevzûa*, Thk., Abdulvehhâb

Abdullatif – Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz.

İBN HACER EL-ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali, *Nuhbetu'l-Fiker fî Mustalahi Ehli'l-Eser*, Thk., Abdulhâmid b. Salih, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2006.

İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, *el-Menâru'l-Munîf fî's-Sahîhi ve'd-Daî'f*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, Matbua'tu'l-İslamiyye, Haleb, 1970.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Kitâbu'l-Mevzûât*, Thk., Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetu's-Selefiyye, Medine, 1966.

-----, *Saydu'l-Hâtır*, Thk., Abdulkadir Ahmed Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.

-----, *Zemmu'l-Hevâ*, Thk., Halid Abdullatif, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 1998.

-----, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûki ve'l-Umem*, Thk., Muhammed Abdulkadir Atâ – Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

-----, *Ahbâru'l-Ezkiyâ*, Thk., Bessâm Abdulvehhâb el-Câbî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2003.

İBNÜ'S-SIDDÎK, Ebu'l-Feyz Ahmed el-Ğumârî, *el-Muğîr ale'l-Ehâdisi'l-Mevzûâti fî'l-Câmiî's-Sağîr*, Dâru'Râid el-Arabî, Beyrut, 1982.

İTR, Nureddîn, *Menhecu'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadîs*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1981.

İRÂKÎ, Zeynuddîn el-Hâfız, *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fî'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fî'l-İhyâi mine'l-Ahbâr*, Thk., Ebû Muhammed Eşref b. Abdilmaksûd, Dâru't-Tâberiyye, Riyad, 1995.

KARADAŞ, Cağfer, "Hadisçiler, Kelâmcılar ve Sufilerin Hadis Anlayışlarına İki Örnek", *Uludağ Ünivesitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI, Sayı: 6, Bursa, 1994.

KÂSİMÎ, Muhammed Cemalüddîn, *Kavâidu't-Tahdîs min Funûni Mustalahi'l-Hadîs*, Thk., Muhammed Behçet el-Baytâr, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 1961.

KAVUKÇÎ, Ebu'l-Mehâsin, *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fimâ lâ Asle Lehû ev Biaslihî el-Mevzû*, Thk., Fevvâz Ahmed Zemirulî, Dâru'l-Besâiri'l-İslamiyye, Beyrut, 1994.

KERMÎ, Mer'î b. Yusuf el-Makdisî, *el-Fevâidu'l-Mevzûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, Thk., Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, Dâru'l-Verrâk, Beyrut, 1998.

KIRBAŞOĞLU, Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2010.

MAKDÎSÎ, Muhammed b. Tâhir, *Kitâbu Tezkireti'l-Mevzûât*, Thk., Muhammed Emin el-Hâncî el-Kıtbî, Matbaâtu's-Saâde, Mısır, h.1323.

MUNÂVÎ, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmi's-Sağîr*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1972.

MUNZİRÎ, Ebû Muhammed Zekiyuddîn, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, Thk., Ebû Suhayb el-Kermî, Beytu'l-Efkârî'd-Develiyye, Riyad, Tsz.

ÖZKAN, Halit, "Süyûtî" *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010.

SAGÂNÎ, Radiyyüddîn, *Mevzûâtü's-Sağânî*, (ed-Durru'l-Multekat fî Tebyîni'l-Ğalat ve Nefyi'l-Lağat ile birlikte), Thk., Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

SAN'ÂNÎ, Muhammed b. İsmail, *Tavdîhu'l-Efkâr li Mea'nî Tenkîhi'l-Enzâr*, Thk., Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Mektebetu's-Selefiyye, Medine, Tsz.

SEHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdîrrahmân, *el-Mekâsidü'l-Hasene fî Beyânî Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Muştehira ale'l-Elsine*, Thk., Abdullah Muhammed Siddîk – Abdulvehhâb Abdullâtîf, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1979.

SUYÛTÎ, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Leâliu'l-Mesnûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, Dâru'l-Marife, Beyrut, Tsz.

-----, *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Thk., Muhammed b. Riyâd el-Ahmed, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2011.

-----, *Miftâhu'l-Cenne fî'l-İ'tisâmi bi's-Sunne*, Thk., Mustafa A'şûr, Mektebetu's-Sâ'i, Riyad, Tsz.

-----, *Hasâisu'l-Kubrâ*, Thk., Muhammed Halil Herâs, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîs, Ysz., Tsz.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidu'l-Mecmûa fî'l-Ehâdisi'd-Daifeti ve'l-Mevzûa*, Thk., Rıdvan Câmî Rıdvan, Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1415.

TÜRER, Osman, "Ebu Nuaym el-İsfahânî", *DİA*, X, İstanbul, 1994.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "el-Hasâisü'l-Kubrâ", *DİA*, XVI, İstanbul, 1997.

YILDIRIM, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yay., Ankara, 2009.

YILDIRIM, Enbiya, "İbnu'l-Cevzî'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2006.

YILMAZ, Hasan Kamil, *Tasavvuf Mes'eleleri*, Erkam Yay., İstanbul, 1997.

YUSUF el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, (Terc.: Bünyamin Erul), Nida Yay., İstanbul, 2011.

ZEHEBÎ, Osman b. Kaymaz, *Tertîbu 'l-Mevzûât*, Thk., Kemal b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

-----, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Thk., Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve bşk., Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1984.

ZEMAHŞERÎ, Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, Thk., Halil Memûn Şeyhâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2009.

ZERKEŞÎ, Bedruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *et-Tezkire fî'l-Ehâdisi'l-Muştehira*, Thk., Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

ZİRİKLÎ, Hayreddîn, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşhuri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arabi ve'l-Musta'rabîn ve'l-Muşteşrikîn*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.